

Z. Tóth Csaba

NÉHÁNY SZEMPONT A MAGYAR SZENT KORONA EREDETÉNEK VIZSGÁLATÁHOZ

A magyar Szent Koronáról az utóbbi évek, évtizedek során újabb feltevések, megközelítések fogalmazódtak meg a különböző kutatók részéről azt követően, hogy a korona hazakerült, közelebből is vizsgálhatóvá vált. Különösen az ötvöstechnikai vizsgálatok hoztak néhány új eredményt, felismerést, melyek – a hozzájuk fűzött történeti kommentárok esetleges tévedéseivel együtt is – megtermékenyíthetik a további kutatást, hiszen ma már nem lehet kétséges, hogy a korábbi, a koronát kizárólagosan bizáncinak és nyugat-európainak, ráadásul jóval István király utánilnak beállító elméletektől tovább kellett lépni bizonyos fokig.

Jómagam fiatalon bár, és függetlenül az eddigikorona- és egyéb viták pro és kontra érveitől, de járatos lévén az ötvösségben, művészettörténetben, történelemben, teológiában, művelődéstörténetben, röviden az alábbiakban szeretnék néhány lehetséges magyarázatot adni a korona keletkezés történetére, annál is inkább, mert manapság szinte az is megkérdőjeleződik, hogy keresztény, és nem egy „pogány” hatalmi szimbólumról van-e szó. Szükség van arra, hogy a nemzeti történeti tájékozódás végre eredeti mederbe terelődjék, és világos tudatára ébredjünk mély és erős gyökereinknek, hiszen egy túlzó „modernizmus” prófétái, a történeti és eredetudat jelentőségének tagadói mindent megtettek – és megtesznek –, hogy az igazság látszatával takarozva gyökértelessé és manipulálhatóvá tegyék a közép-európaivá lett magyarságot, ám a másik irányba elkalandozó kritikátlan elméletek, regényes túlzások nem kevésbé rontják a helyes egyensúly megtalálásának lehetőségét, a nemzeti hagyományok biztos tudata alapján történő korszerű szemlélet, gyakorlat kialakulását, amire nem sok idő adatott nekünk a XX. században.

Két megoldást szeretnék fölvetni – részben az eddigi kutatási eredmények alapján –, s ezzel a korona-kérdésben talán árnyaltabb szempontokat adni, melyek esetleg szintézist teremthetnek az eddigi kutatási eredmények között:

a korona, mind szerkezeti felépítését, egész stílusvilágát, keresztény szakrális tartalmát tekintve, valóban a bizánci művészet köréből, középső periódusának első száz évéből eredeztethető (843-1204), DE a közép bizánci művészet alapvető motívumkincse észrevételim szerint közép-ázsiai, türk jelleget mutat, vagyis – 1. pártus-örmény, vagy 2. kazár mesterek bizánci, ill. a bizánci fennhatóságú területeken (Krim, Kaukázus, Velence) végzett alkotó tevékenységéhez köthető. „Kazár” alatt viszont nagyon is érthetünk hun, onogur, szabir, azaz magyar ötvösöket, hiszen a korona a maga jellegzetes keleties formakincsével igen közel áll a kazárokkal hosszú időn át szövetséges kaukázusi hunok, magyarok művészetéhez.

A magyar Szent Korona Pantokrátor képe (Csomor Lajos).

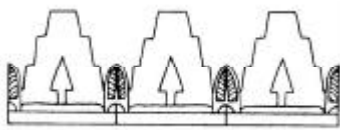
Ez a motívumkincs máig megtalálható kirgiz és kazah díszítéseken is, jelezve, hogy a művészettörténeti kutatásban felül kell vizsgálni a bizánci művészetet ért „perzsa hatás” teóriáját, és sokkal inkább kell szkíta-türk hatásról beszélnünk, igaz, egy *részleges* perzsa hatás lehetőségét fenntartva. Ugyanis a szkíta-türk eredetű pártus-örmények és a kazárok sokkal közelebbi, dinasztikus kapcsolatban álltak a konstantinápolyi udvarral, s bár a „liberális” pártusok továbbvitték az obabiloni hagyományokat, átvették az arameus írást, a perzsák mazdahitét és nagyra értékelték a római-görög műveltséget is, a kazárok pedig a kabar-khorezmi vezetőréteg hatására részben júdaizáltak, azért mindkét nép megőrizte ősi, közép-ázsiai hagyományait.

Korábban felmerült, hogy a koronát esetleg avar ötvösök készítették (Fehér M. Jenő nyomán Csomor Lajos, 1987), majd a további művészettörténeti és ötvös szempontú kutatások alapján kialakult egy nézet, hogy a magyar Szent Korona esetleg a Dél-Kaukázusban, az egykori Georgia/Grúzia vagy Észak-Örményország területén készült volna. Csomor L. (1996) ezt többek között és részben azzal az egyébként valóban szenzációsnak mondható rekeszszománc-töredékkel véli bizonyítani, melyet a grúziai ún. Khakuli-triptichonon, egy olyan szárnyasoltáron talált, melyen több évszázad ötvösremekeit gyűjtötték össze. A kis zománckép töredék beleillik a korona hátsó részén ma látható, s jóval az elkészülése után ráerősített Dukász-zománc helyére: a félbevágott-megcsonkított grúz zománckép Szűz Máriát ábrázolja, hasonló stílusjegyekkel, mint a korona Pantokrátor és Atya-képe. Egy ilyen Mária-ábrázolás lehetett eredetileg a koronán – egyáltalán nem biztos, hogy a grúz Mária-kép az

egyetlen (a velencei Pala d'Oro-n pl. több Pantokrátor kép is található) –, hiszen a XVII. században Révai Péter koronaőr, mint leírja, még épp egy Szűz Mária-képet látott a korona hátsó részén, „keresztény királyok és császárok” társaságában (valószínű, hogy a csere II. József uralkodása idején történt, mint Pap Gábor művészettörténész utalt rá). A kis grúziai Mária-zománc alapján azonban Csomor L. – az egyébként nagyon alapos ötvöstechnikai észrevételei mellett – sajnos túlon túl messzemenő és bizonyíthatatlan történeti következtetéseket vont le azután arról, hogy a korona már „Hunor” vagy Attila király részére is készülhetett a Dél-Kaukázusban, de azzal kapcsolatban is, hogy számos bizánci kincset, melyek különböző nyugati múzeumokban találhatóak, sommásan „avar” eredetűnek állított be, csupán a kincseken látható keleties motívumok miatt.

Pantokrátor-képek a Pala d'Oro-ról; X. sz. utolsó harmada

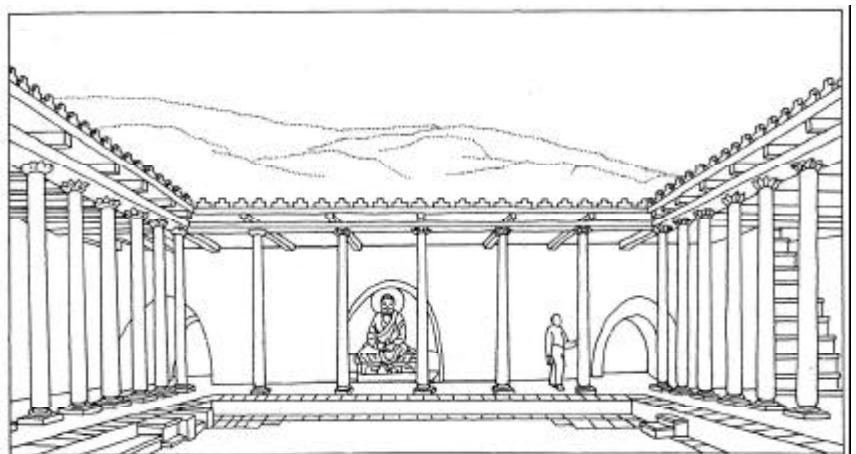
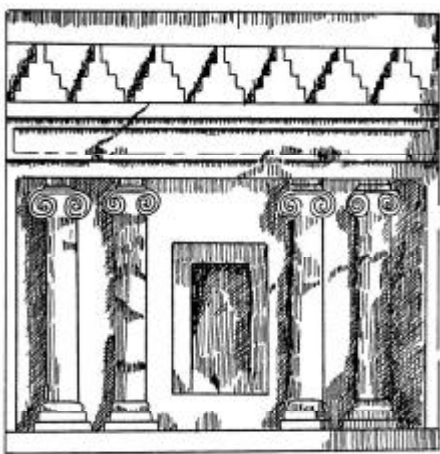

Az ún. lépcsődísz vagy szőnyegminta előfordulásai: fent: Kusán palota oromzati dísz, Khalcsajan (Stawiski); andronovói kerámia, Kazah-sztyeppe, i. e. 1000 k. (Hajdú-Kristó-Róna-Tas: *Bev. a magyaröstört. kutatásánakforrásaiba*); lent: Perzsa sziklasír, Dá o Dokhtar, Farsz, i.e. 7. sz. (Ghirshman: *Az ókori Irán*); késő perzsa koronatípusok között is megjelenik a lépcsődíszes vagy fal-korona; belső udvar egy kara-tepei buddhista kolostorban, i. sz. 2-3. sz. Kusán kor (Stawiski: *Mittelasien – Kunst der Kuschan*)

A korona nyilvánvalóan nem lehetett sem Hunoré, mely név csupán a hunok megszemélyesítése eredethagyományunkban, sem Attilaé, akit megkoronáztak ugyan egy koronával a Tarih-i Üngürusz szerint, de ez egyértelműen nem lehetett a ma ismert Szent Korona, mert Attila, mint tudjuk, nem volt keresztény uralkodó – Attila képét vélhetően a saját vágyaik alapján „ingázták rá” a lelkes radieszétáka koronára... –, s mert a Szent Koronát, mint István koronáját a török krónikafordítás mindig és következetesen a „*hatalom koronájának*” nevezi, míg Attila koronájára nem használ ehhez hasonló megkü-

lönbötető jelzőt, legfeljebb „*a szultanátus* (királyság) *koronája*”-ként említi (eredeti kézirat p.105-106 és p.183, Blaskovics J. ford.; a Tarih minden jel szerint egy meglévő középkori latin krónika alapján készült, de számos fogalmat, nevet eltörökösített ill. a saját korából, a XVI. századból vett a fordító-komentátor, Mahmud Terdzüman). A korona nem készülhetett valamelyik pannóniai avar kagán részére sem a frank betörés előtt, mert az avarok csak ezután térnek át fokozatosan a kereszténységre, ezt követően pedig alárendelt szerepet játszhattak csupán a frankok árnyékában, koronát nem igényelhetek tőlük. Nem valószínű az sem, hogy a bizánciak koronát küldtek volna békeadó fejében az avaroknak, amely azután a frankok révén Nyugatra került; így Nagy Károlyhoz sem kerülhetett a magyar korona (Szigeti István). A honfoglaló hun-onogur/magyar törzsek sem hozhatták magukkal a koronát a Kárpát-medencébe, mert a Tarih-i Üngürusz világosan közli: „*Árpád idejében még nem volt korona*” (p. 182). Tudomásom szerint egyetlen történeti adat szól arról, hogy bizánci császár koronát adott türk uralkodónak: 622-ben Heraklios, a Kaukázus vidékén találkozáva egy türk (más forrásokban kazár) uralkodóval, többek között koronáját is neki adta, hogy megnyerje egy perzsaelenes szövetségnek (Nikephoros: „*ad Turcarum principem*”, és Theophanes: „*Turcos orientales, quos Chazaros vocant*”; Jerney János nyomán).

A kaukázusi és a bizánci művészetre nagy valószínűséggel hatással lehetett a kaukázusi térség legkorábbi keresztény államának, Örményországnak **párthus** eredetű szkíta-türk művészete a 4-5. századtól (a párthusok kb. i. e. 150-től gyakoroltak fennhatóságot a Párthiát – Iránt – körülvevő országokban, így a Dél-Kaukázusban is), és dolgozhattak párthus ötvösök a Kon-

Péter és Pál apostol zománcképe, magyar Szent Korona (Csomor Lajos)

stantinápoly székhellyel 330-tól kialakuló Keletrómai Birodalomban a későbbiek során is, hiszen a Dél-Kaukázus Fekete-tenger melléki része és Örményország egy része bizánci fennhatóság alá tartozott 387-től. Azonban a korona latin és görög nyelvű felirataira arra utalnak, hogy akorona, amennyiben egységes alkotásnak tekintjük, nem készülhetett a Dél-Kaukázusban, hiszen ott nincs semmilyen példa latin-görög kétnyelvűsége az egyházi vagy a világi művészetben (csakán görög-grúz, ill. -örmény kétnyelvűsége). Mindenesetre akorona közeli motívum-párhuzamai – de a Jogaré és a Palásté is (végtelen csomó, szívpalmetták, életfák, mítikus szárnyas lények) – megtalálhatóak a dél-oroszországi, majd kárpát-medencei hun, avar, magyar fémműves leletektől a Minuszinszki-medence türk leleteiig, tehát a koronán – és párhuzamain – is egy szkíta-türk, és részben perzsa eredetű, eklektikus motívumkinccsel van dolgunk (óiráni mitológia türk, keresztény köntösben; ld. szerzőtől *A Nagyszentmiklósi kincs, Országépítő*, 98/2,3), miként ezt Csomor Lajos is leszögezi. A szibériai keresztpántos sámán-fejviseletekkel való analógia viszont nyilván megint egy erős túlzás, még ha ez a kiváló sámánkutató, Diószegi Vilmos óta szerepel is a kézikönyvekben; a körbe foglalt kereszt ősidők óta használatos szimbólum, e geometriai alakzatból „genetikai” rokonságot levonni a két, merőben eltérő kultúrkör között – nyilvánvaló képtelenség; csak a hasonló szakrális funkcióval rendelkező tárgyak hasonló kialakításáról lehet beszélni, minden egyéb misztifikáció, mint ahogy nézetem szerint az is inkább a babona körébe tartozik, ha a tárgyaknak – egy mégoly „nemes”, régi tárgynak is, mint a korona – „lelket”, önálló életet tulajdonítunk.

Ha már itt tartunk, ki kell térni néhány teológiai-szellemtudományi megközelítésre. Akoronát néha igyekeznek a keleti kereszténység más formáival is összefüggésbe hozni, így a manicheizmus, és a „manicheus fény febzabadítását” látják az apostol-szimbolikában, az egyes zománcképek elrendezésében. Ez a szimbolika azonban véleményem szerint éppen fordítva, az égi kegyelem *leáradását* akarja kifejezni, akorona

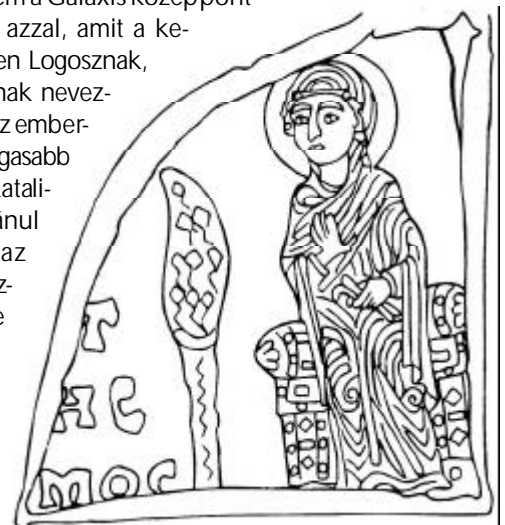
csúcán lévő Atya-képtől *lefelé* haladva, Krisztus, az angyalok, apostolok, szentek képein keresztül. Ezt az égi kegyelmet, melyet a királyi korona a régi ember hite szerint a leendő királyra mintegy oda vonzott, legfeljebb csak szimbolizálhatja a *fizikai* nap járása, mely utóbbival néha magyarázzák-rokonítják a korona képi ritmusát, a vélt manicheus tartalommal együtt, az alapján, hogy az apostol és más képek az év mely naptári napjára utalnak (Pap Gábor; vö. szerzőtől *Állj meg ház! Urad jön!*, Liget, 91/4). Hiszen például akár a Karácsonyra, Jézus születésének naptári helyére, akár Szt. István koronázásának legvalószínűbb dec. 22. (téli napforduló) körüli időpontjára gondolunk, ezek a jelentős események az évkörnek éppenséggel arra a szakaszára kerültek, mikor a *fizikai* nap a leggyengébb az északi féltekén, azaz, amikor a napnak a legkisebb a jelentősége a természetben. Az antik római Sol Invictus, Győzhetetlen Nap ünnepe a mi Karácsonyunk előzményeként a szellemi fény születésére vonatkozott; a fizikai fény születését tavasszal ünnepelték, s később ide került – a fizikai kozmosz történéseivel ellentétben – a Húsvét, Krisztus megváltó, termékenyítő halálának ünnepe, annak emlékére, hogy Krisztus, a Teremtő Ige természetfeletti-szellemi magva a földbe, az emberi szférába kerülve elhalt,

hogy számos új növényt hozzon. Fontos tehát, hogy a szellemi fényt ne keverjük össze a fizikai fényvel, a teremtett világot a teremtő istennel, egy királyi koronát az örök élet „koronájával” (Csomor L.), amelyet az üdvözültek, szentek feje fölött régen ábrázolt szellemi dicsfényvel, glóriával jelképeztek. A keresztény koronák „mondanivalójának” kialakítása nem az ötvösök, hanem a papok feladata volt, és a kereszténység bár sok „pogány” elemet továbbvit, mindig hangsúlyozta, hogy az emberben élő legmagasabb szellemiség Krisztus eljövetele óta a teremtett kozmosz „istenei” – angyalok, népszellemek, fejedelemségek stb. azaz az angyali hierarchiák – felett áll.

Közép-ázsiai türk veretek stilizált életfa-díszítése, Minuszinszki-medence, Altaj-Szaján vidéke (Fettich: *A honfoglaló magyarság fémművészete*) Szt. Eugénusz, Pala d'Oro; a szent bal vállán és mellrészén közép-ázsiai türk motívumok láthatók, glóriájában pedig az ismert lépcsődísz (Luigi-Pomorisac)

Ez a szellemiség tehát nem azonos valamely planéta-principiummal, sem a Galaxis középpontjával, hanem azzal, amit a kereszténységben Logosznak, Teremtő Szónak neveznek, s amely az emberben mint a magasabb én-fejlődés katalizátora nyilvánul meg, hogy az ember újra visszanyerhesse általa isten- (és ember) közelségét, túl az ösztöni, vérségi, népi princípiumon, azaz az angyali hierarchiák – felett áll.

A Khakuli-triptichon Mária-képe, Tbiliszi, Grúzia, Nemzeti Múzeum

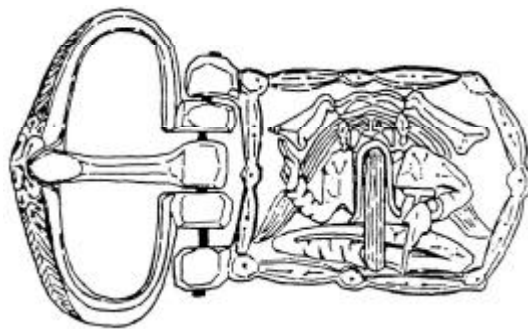
amint ez az evangéliumokban jelentőségteljesen kifejeződik („Ki az én anyám és kik az én testvéreim? Azok, akik megcselekszik az Atya akaratát”). A manicheus világfelfogásban egyébként – őidők örökségeként – valóban megjelenik, hogy a fizikai természet jelenségeit, a napnak a zodiákuson át vezető útját közvetlenül szellemi történésnek tekintették. E természetit és szellemit még *egynek érzékelő* felfogás ellen kellett harcolnia a manicheizmusból a nyugati kereszténységre tért Szent Ágostonnak, hiszen az európai emberi fejlődésben a Logosz erejével „beoltott” emberi személyiség fokozatosan elkezdte észlelni a természetiitől való belső függetlenségét, szabadságát, s Szt. Ágoston küzdelme ennyiben tökéletesen jogosult volt. Előbb-utóbb valóban meg kell történnie – és ebben az eredendően „istenes” magyarságnak nagy szerepe lehet Európában –, hogy ez a szabad emberi én újra eljut önmaga és a természet szellemi szemléléséhez, de egy magasabb fokon, nem a régi hagyományok pusztá ismétléseként, hanem új intuíciók révén, bár a szellemire tekintő régi világszemléletek segíthetnek ebben az új felébredésben. Iráni, zoroasztriánus, esetleg manicheus elemek fellelhetők népmeséinkben (világosság és sötétség harcának fő motívuma, stb.).

Folytatva a történeti oknyomozást, párthus művészeti hatás érthette Bizáncot, amikor Nagy Leó császár (457-474) befogadta a szászánida perzsák elől menekülő örmény párthus arisztokrácia tagjait és udvartartásukat. A párthusok eleinte Konstantinápolyban éltek, majd a császár Makedóniában adományozott nekik birtokokat. Ezekről az örménypárthusoktól származott I. (Makedón) Basilius, Vazul (867-886), aki meglehetősen kalandos körülmények között lett lovászfőből császár, s a kb. 200 évig fennálló bizánci Makedón-dinasztiát alapította, melynek legjelesebb tagjai voltak Bölcs Leó és Bátorbanszületett Konstantin császárok. Ez utóbbiak műveikben (*Taktika, A birodalom kormányzásáról*) részletesen megemlékeznek a honfoglaló magyarokról, s Bátorbanszületett Konstantin a X. században lebeszélt fiát arról, hogy a turkoknak (magyaroknak) valaha is bizánci koronát adjon, mert e koronák „égi eredetűek”, azaz „szentek” (Lukácsy Kristóf: *A magyarok őselei*, p. 235-236, Cedrenos és B. Konstantin alapján; Cedrenos így ír Basilius párthus Arszakidaszármazásáról: *Fuit Basilius patria Macedo, natione*

Különböző bizánci koronatípusok: Pala d'Oro (Salamon, Dávid, a dózse másik koronája, Zoé, Iréné); a dózse keresztpántos koronája a velencei Szent Márk bazilika mozaikján (középső sor eleje), valamint Iréné-Piroska koronája a Hagia Sophia mozaikképéről; lent: Szt. Prokópiusz-ikon, 13. század, Sinai-fsz.

Armenius, ex illustri Arsacidarum stirpe, ex qua unica leges sinebant Parthorum, Medorum, Armeniorumque reges deligebant gloriam primi Arsacis. A dinasztia alapítójának fölemelkedéséről, utódairól ld. még: Lipp Tamás, *Bizánc és a honfoglaló magyarok*, Liget, 1995/7. pp.15-22).

Ösátya vagy táltos alakja egy X. századi honfoglaló magyar övsaton, Ukrajna (Bokoj-Pletnyova)

Végző soron azonban a párthus művészeti hatást kizárja, hogy az a keleties formakincs, mely a közép bizánci művészet számos példáján és a Koronán is megjelenik – szívek, életfák, leveles indák, állatalakok stb. –, csak a IX. századtól válik elterjedté, és a rekeszománc technika is a VIII-IX. századtól válik olyan éretté, kifinomulttá, ahogy azt a Koronán látni. Ezért értelemszerűen egy későbbi művészeti impulzust kell

keresnünk a bizánci birodalom befolyási övezetében, ill. ahhoz közel.

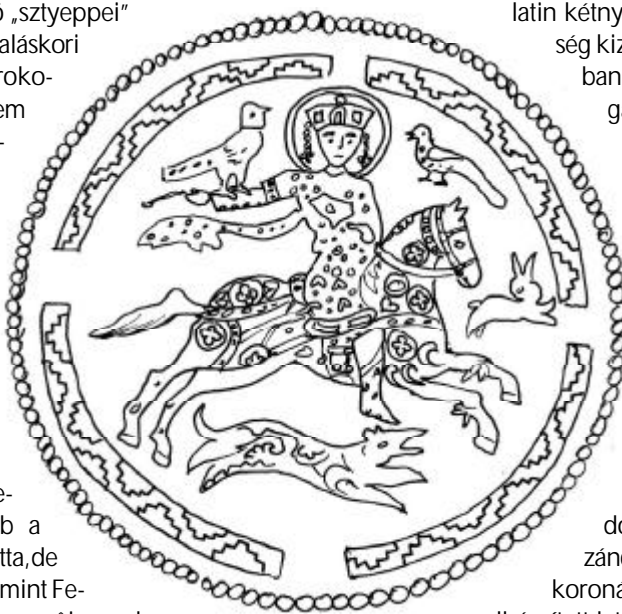
Ez az impulzus nézetem szerint legnagyobb valószínűséggel a **kazár** kapcsolatok révén kerülhetett a Kelet-Római Birodalomba. Ez a kapcsolat már akkor elkezdődött, amikor – mint említettem – Heraklius császár a kazárok (ill. turkok) segítségét kérte a perzsák ellen, de szorosabbra akkor kezd fonódni, mikor 704-ben II. Justinianus a kagán nővérét veszi feleségül, s egy felkelés miatt évekig a kazárok között él. Igaz, később a kazárok megbuktatják, de 732-ben III. (Isauri) Leó császár ismét kazár hercegnőt kér feleségül fiának, a későbbi V. Konstantinnak, „Tzitzakion”-t, azaz Csicsákot (tör. *virág*), aki Iréné néven lett bizánci császárné (ugyanúgy, mint később Piroska, Szt. László királyunk leánya, Joannes Komnenos császár felesége). Ekkortól nagy kazár befolyás érvényesült a bizánci udvarban, az említett Konstantin fia, IV. Leó a „Kazár” előnevet is felveszi. Igen nagy valószínűséggel ekkor kerülnek keleti (türk) mesterek, mintakönyveikkel, magasrendű művészi,

Ninive királya egy türk uralkodó stílusában, törökülésben, jellegzetes párthus üdvözlő kéztartással, fején pedig hasonló koronával, mint a mi Szent Koronánk: (részlet a Jónás története reliefről, Szent Kereszt templom, Achtamar, Örményország; B. Brentjes: *Drei Jahrtausend Armenien*).

mesterségbeli tudásukkal Konstantinápolyba. Valójában nekik, kereszténnyé lett „nomádoknak” (hunok, onogur-magyarok, szabirok, kazárok) köszönhetjük az eddig szíreknek, koptoknak, perzsáknak, araboknak tulajdonított „keleti” hatást, amely megújította, felvirágoztatta a képrombolás kora (726-843) utáni bizánci művészetet, különösen az aranyművesség terén. Ők vethették el e nagyszerű művészet csiréit, melyek azután a Bizánc nyújtotta keretek között növekedhettek a keleti keresztény kultúra részévé a Kaukázusban is. Ez lehet a magyarázata mind a kaukázusi egyházi művészetben, mind a bizánci művészetben tapasztalható feltűnő „sztyeppei” stílus elemeknek, melyek a honfoglaláskori magyar ötvösség motívumaival is rokoni lehetnek, bár a honfoglalók még nem alkalmaztak olyan kifinomult rekesz-zománc-technikát – ahogy a hunok vagy az avarok sem –, mint a koronán és akoronázási ékszereken látható. A bizánci kincsek részben ajándékozás, öröklés, részben pedig az avaroknak a frankok általi 795/796. évi, ill. Konstantinápoly 1204-es kirablása révén kerültek Nyugat-Európába. (Az avarok csupán a bizánciaktól kicsikart békeadó révén jutottak ahhoz a temérdek kincshez, amely később a kincssóvárfrankokatrájuk szabadította, de nem az avarok készítették azokat, mint Fehér M. Jenő és mások vélték. Az avar műiparnak természetesen megvolt a maga művészi jelentősége; ld. pl. a kunbábonyi kagáni sír aranytárgyait; a Bizánccal ellenséges avarok a perzsákkal való szövetségük révén is hozzájuthattak kincseik egy részéhez.)

A korona sorsáról konkrétan szólva, miután megismerem a velencei Szent Márk bazilikában látható Pala d'Oro rekesz-zománccos képeit, melyek a Khakuli-triptichon képeihez hasonlóan, de annál közelebbi és számottevőbb párhuzamai a korona mind alsó, mind felső részén látható zománcképeknek – a figurális és díszítőmotívumoktól a latin-görög feliratok betűiig –, nyilvánvalóvá vált akorona legalábbis részbeni nyugati elkészítésének lehetősége (a Pala d'Oro legkorábbi, és a korona díszítő-elemeihez leginkább közelálló ábrázolásai a X. századból, egész pontosan 976-ból valók; v. ö. J. de Luigi-Pomorisa: *Les émaux Byzantins de la Pala d'Oro de l'église de Saint-Marc à Venise*, I-II. Z. úrih, 1966; szerző már ekkor leírta a Pala d'Oro, a Khakuli-triptichon és a magyar korona közti párhuzamokat, részben Wachtang Zizichvili *El icono de Jajuli* c. dolgozata alapján). A Pala d'Oro zománcképeinek legtöbbje kifejezetten a Szent Márk bazilika részére készült. Szt. Márk apostol ereklyéinek Velencébe szállítása alkalmából (a szent maradványait 830 körül vitték Alexandriából Velencébe; az ereklyéket befogadó első bazilika alapjait 836-ban rakták le, majd 976-ban leégett, a második – ma is álló – bazilika 976-tól a XI. század végéig épült, bizánci stílusban). Ezzel együtt az a nézetem alakult ki, hogy igaz lehet a korábbi feltevés a görög és a latin, azaz az alsó abroncs és a felső keresztpánt kettős eredetével kapcsolatban. Az abroncs ugyanis régebbi lehet – ez archaikusabb zománc-stílusán jól érződik, és még azon is, hogy az egyidejű készítés esetében az

arkangyal-képeknek a keresztpántra kellett volna kerülniük, az Atyához közeli „égi” szférába, ahogy az abroncson is a homlokrésznél, elől helyezték el Michaelt és Gabrielt – és még Bizáncban vagy a bizánci Transzkaukázsiában készülhetett, de bizonyosan bizánci udvari megrendelésre, a felső rész pedig esetleg már a Bizánci fennhatóság alatti Velencében, ahol az alsó részhez jóval később készítették el (812-ig a bizánci császár nevezte ki a velencei dózsét, és később is szoros állami és kereskedelmi kapcsolat volt Konstantinápoly és a Velencei Köztársaság között). Akoronát díszítő képek görög-latin kétnyelvű felirataival, mely kétnyelvűség kizárólag a nyugati egyházi liturgiában van szokásban, kifejezték a nyugati és a keleti kereszténység egységét. S mivel az egyházzakadás 1054-ben következett be, akorona latin és görög nyelvű részét is ezen időpont előtt készíthették, tehát mindenképp lehetett Szent István királyé a korona, és – mint erre többen rámutattak – készítésének idejét nem lehet a jóval később rászerelt hátsó három zománcképpel meghatározni. A korona eredetileg készülhetett a velencei dózse számára, a hagyományos bizánci, pártás, görög-feliratos abroncs-koronához hozzákapcsolva a méretre elkészített latin feliratos keresztpántot, melyet

szintén készíthettek Bizáncban dolgozó, onnan kért „türk” mesterek vagy azok tanítványai, legkésőbb a X. század közepe táján; a velencei Szent Márk bazilika két belső mozaikján ugyanis boltozott, keresztpántos koronát visel a dózse. Mint említettem, a keresztpánt utólagos készítésére lehet bizonyíték, hogy erre az apostolképek kerültek – a nyugati egyház „oszlopai”, Péter, Pál, János, Jakab fölül, a Keleten térítők, Tamás, Bertalan, András, Fülöp alattuk (!), a pártadíszek takarásában –, holott szellemi értelemben, az egységes tervezés-készítés esetén az arkangyaloknak kellett volna az „égi” Atya környezetébe, az emberi szféra fölé kerülniük. Erre eddig még senki nem hívta föl a figyelmet. A dózse azután a Koronát a pápának ajándékozhatta, mely a vatikáni kincstárba kerülhetett, végül II. Szilveszter pápa a legendás álom által indítva, az eredetileg a lengyel királynak szánt koronát elküldte Vajk-Istvánnak, Magyarország fejedelmének, akit ezzel koronáztak Magyarország apostoli királyává az 1000. év karácsonya előtt, a nyugati kereszténység rítusa szerint. Az is lehet, hogy maga a pápa rendelte meg a keresztpánt elkészítését az abroncs-hoz – valamely velencei vagy milánói műhelynél, amely az akkor divatos keleti minták alapján dolgozott –, hiszen a Szt. Istváni korona-küldés története leírja, hogy a pápa koronát „csináltatott” az újonnan megtért lengyel király számára, s ez az abroncs és a keresztpánt utólagos össze szerkesztésére is utalhat, ha ezt az adatot összevetjük a korona és a Pala d'Oro rendkívül szoros párhuzamaival. Az a korona, amelyet Aba Sámuel legyőzötése után Henrik, német-római császár visszaküldött a pápának, nem lehetett a Szent

Fent: k özép-ázsiai perzsa-ötörök jellegű solymász-jelenetes rekesz-zománc a Pala d'Oro-n

korona, hanem egy másik – ugyancsak bizánci típusú, csüngős, pártás, keresztpánt nélküli (ld. a pápai regisztrum-könyvben ábrázolt korona, Csomor, 1996) –, amely még esetleg Géza fejedelemé lehetett, hisz már ő is „Stephanus Rex”-nek, koronás királynak nevezte magát pénzein, egy okiratban pedig „stephanos krales”-nek, és ismeretese a Bizánccal való szoros kapcsolatai, görög-keleti hitre térése (talán mégis kaphatott koronát Bizánctól, Bíborbanszületett Konstantin akaratára ellenére?).

In summa, úgy vélem meg kell a kedélyeknek nyugodniok abban a gondolatban, hogy a Korona nem készülhetett *ab ovo* valamely türk uralkodónak, hanem egy bizánci császárnak vagy bizánci vazallus királynak, viszont minden jel szerint bizánci

területen dolgozó türk (kazár, kabar, hun, szabir, magyar) ötvösök keze nyomán. Majd az ismert úton-módon, Velencén, Rómán át Vajk-Istvánhoz került, akinek karizmatikus, országépítő személye és feladata – kissé talán valóban a pogány korból eredő táltosfejedelmi szakralitásának hatására is – avatta „szentté” a későbbi királyokra átszármazó koronát, s a Szent Korona volt azután az, ami nélkül Magyarországon egyetlen király sem lehetett király, hiába volt a királyválasztó akarat.

(A Szerkesztőség gondolatébresztő megközelítése miatt fontosnak tartja a fenti hipotézis közreadását, de ezzel nem kíván állást foglalni más, korábbi elméletek állításaival szemben.)

H Í R E K

MEGJELENT A VISEGRÁDI ÉPÍTÉSZTÁBOROK húsz évét feldolgozó, az egyes évek munkáit tervekben, fényképeken, leírásban bemutató, gazdagon illusztrált kötet.

A TELEVÍZIO februárban mutatta be Osskó Judit filmjét az árvízújtotta beregi térség helyreállítási munkáinak eredményéről, márciusban Olasz Ferenc filmjét a Stephaneum épületéről.

A KÓS KÁROLY ÉLETMŰKÖTETET megjelentető MUNDUS Kiadó levélben értesítette a szerkesztőséget, hogy a Kós Károly Egyesületnél megrendelt könyveket április végén fogja tudni szállítani és a késés fejében, amelyet a kötet jelentős mértékű növekedése és mutatói apparátusának bővülése okozott, az előfizetőket Beke György: *Barangolások Erdélyben 3. – Az Értől a Kölesérig* című, most megjelent könyvével ajándékozza meg.

MÁRCIUS 25-ÉN A VIGADÓ-GALÉRIÁBAN dr Bakondi György, katasztrófavédelmi főigazgató nyitja meg a beregi újjáépítést bemutató fotókiállítást, amelyet a gulácsi és tákosi építészeti helyreállítást irányító Triskell és Kvadrum iroda állított össze és amelynek anyaga vándorkiállításként járja az országot. Mellékletünk e kiállítás kísérő kiadványaként foglalja össze a helyreállítás néhány általános tapasztalatát és a Kós Károly Egyesülés részvételét ebben a nemzetközileg egyedülálló munkában.

A VÉDEGYLET tavaly november végén adta közre másodikban féléves jelentését a Jövő Nemzedékek Képviselője által készített vizsgálatok eredményeiről. A több szervezet munkáját összefogó képviselőlet figyelme ebben az időszakban a jelentés szerint elsősorban a budapesti zöldterületek csökkenésére, a mezőgazdasági géntechnológia terjedésére, a győr-bácsi hulladékégető kérdéseire, a kistéleplési szennyvíztisztítók szabályozási és finanszírozási problémáira és egy természettel együttműködő bodrogközi gazdálkodási kísérletre irányult. A beszámoló beszerezhető a Védegyletnél (1051 Bp. Vörösmarty tér 1. tel: 3176482 e-mail: vedegyletiroda@zpok.hu), amely december óta zoldirodalom@zpok.hu postacímen heti rendszerességgel beszámol az érdeklődőknek a környezetvédelemmel foglalkozó folyóiratok tartalmáról, illetve ismerteti az e témakörben megjelent fontosabb könyveket és segít azok beszerzésében.

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS VÁNDORKIÁLLÍTÁSA folytatta útját a szabadkai bemutatót követően Újvidéken. Április 19-én Pécsen nyílik meg a kiállítás az Egyesülés konferenciájának egyidejű megrendezésével.

JEL, JEL, JEL címen jelent meg Varga Csaba könyve az abc (legalább) harmincezer éves történetéről. A tiszta logikával, matematikai alapossággal leírt elemzés egészen új bizonyítékokat tár elénk az emberi értelem ősi létezéséről, és új fényben mutatja be az emberi fejlődésről kialakult, az iskolai képzés által fenntartott és a tudományos világ által érinthetetlennek tekintett evolucionista nézetet, amely szerint töretlenül haladunk előre a tökéletesedés útján. A könyvből a múltunkról kapunk olyan felemelő képet, amely segíthet a körülöttünk lévő valóságot ennél reálisabban értékelni. Különösen érdekes a szerző elemzése az ős abc és a Kárpát-medencében megmaradt rovásírás jelei közötti hasonlóságról.

AZ ITA WEGMAN ALAPÍTVÁNY három kurzust szervez (március 26-28., május 24-25. és június 14-15.) neves antropozófus orvosok (David Ritchie, Olaf Titze és Olaf Kobb) részvételével a gyógyászat és házi betegápolás témakörében. Bővebb felvilágosítás a 3037746-os telefonon kapható.

A MAGYAR EURITMIA – MOZGÁSMŰVÉSZETI TÁRSASÁG felvételt hirdet szeptemberben induló euritmiaképzésre. Az érdeklődők számára alapozó és ismerkedő hétvégeket szerveznek április közepén és végén a pesthidegkúti Waldorfiskolában. Érdeklődni lehet a 06/26/361798-as telefonszámon.

IDÉN IS MEGJELENT a Kós Károly Egyesülés múlt évi tervezési munkáit összefoglaló xeroxozott tervgyűjtemény. Korlátozott számban hozzáférhető az Alapítványnál (tel: 2091-174)

WAGNER NÁNDOR emlékére rendezett vetítést és fényképkiállítást az Academia Humana Wagner Nándor Emlékét Ápoló Alapítvány a MÉSZ székházában. A filmek és a fotók bemutatják az előző számunkban ismertetett *Filozófiai kert*alkotójának egyéb művészeti alkotásait és az általa alapított Tao Intézet általa tervezett épületegyüttesét. Ez utóbbit szeretnénk a közeljövőben részletesen bemutatni Olvasóinknak a Wagner Nándorral folytatott beszélgetések anyagának ismertetésével együtt.